

verschillende vijanden aangevallen en het is frappant dat het door niemand goed gesteund is, vooral niet door die groep van Bataafse schepen die allengs een eind benedenwinds en uit het vuur van de Engelsen geraakten.

Als we nu het elders gepubliceerde, waardige briefje lezen, dat De Winter als gevangene, onder grote psychische spanningen, vanaf het Engelse admiraalsschip heeft mogen schrijven aan het Comité van Marine in Den Haag en als we dit vergelijken met het kletserige, ten dele onwaarachtige, epistel dat na de slag van het veilig te Hellevoetsluis liggende schip van de schout-bij-nacht is uitgegaan, het schip dat de voorhoede had moeten leiden, doch achter de admiraal in de linie was terecht gekomen, dan gevoelen wij de drang naar een hernieuwd onderzoek naar het leiderschap van De Winter, waarbij ons meegedeeld wordt in hoeverre de bronnen uitsluitel geven en in hoeverre niet. Het vóór ons liggende boekje was daartoe wellicht niet de plaats, maar onze behoefte aan een moderne detailstudie is er wel door geprikkeld.

Jammer vinden wij het dat schr. niet alleen met krijgskundige, maar ook met enkele specifieke zeetermen overhoop ligt. De Engelsen waren niet beter 'bezeilbaar' maar beter bezeild dan wij; de schepen van De Winter voeren niet 'met bakboordhalzen achter elkaar'. Hier heeft een onduidelijkheid van De Jonge hem parten gespeeld; de schepen hadden nl. de bakboordhalzen toe (dat is: touwen die uitstaan in de richting vanwaar de wind komt, stijfgehaald) en zeilden daarbij over stuurboord en vormden aldus een bakboord-bij-de-windlinie. Driemastschepen behoeven niet altijd 'linieschepen' te zijn. Wanneer De Winter aan een schip bevel geeft zich 'achter' het admiraalsschip te plaatsen, dan mag men de onderlinge positie van beide schepen niet aanduiden met 'naast elkaar'. Deze onduidelijkheid is eveneens terug te voeren op De Jonge.

Het is met deze terminologie een moeilijke zaak. Zij die hun hart aan de zeegeschiedenis verpaid hebben, brengen met voorliefde zoveel mogelijk vaktermen correct naar tijd en gelegenheid te pas, doch de kennis van het zeewezen is niet meer algemeen verbreid zoals voorheen. Wij staan, meer nog wat technische beschaving dan wat tijdsverloop betreft, zo ontzettend ver van de oude zeltijd af, dat wij, voor een enigszins ruim publiek schrijvend het beste doen, duidelijke omschrijvingen te geven in hedendaags Nederlands.

R. E. J. WEBER.

H. W. VON DER DUNK, *Der deutsche Vormärz und Belgien 1830/1848*. Wiesbaden, 1966, Veröffentlichungen des Instituts für Europäische Geschichte Mainz, Band 41.

Het gaat in onderhavige dissertatie vooral om de Duitse stellingname t.o.v. België in de jaren 1830-1848, maar, in wisselwerking daarmee, ook om de Belgische houding t.o.v. Duitsland. De inleiding schetst het ontstaan van de Belgische kwestie op het internationale vlak, belicht de gecompliceerde situatie van de Zuidelijke Nederlanden en hun verhouding tot de Duitse Staten en het Rijk, bespreekt de oplossing die het Congres van Wenen aan de Belgische kwestie heeft gegeven, evenals de Duitse reacties op het ontstaan van het Koninkrijk der Nederlanden. De opkomst van het nieuwe Duitse nationaal bewustzijn, in die tijd te situeren, wordt genuanceerd beschreven. In dat verband gaat bijzondere aandacht naar E. M. Arndt, die de rij inluit van publicisten en politici die België in het licht van de Germaans-Romaanse tegenstelling zouden bekijken. De jaren 1815-1830 worden niet exhaustief behandeld.

Het eerste hoofdstuk is gewijd aan de jaren '30. De Duitse Bond stond afwijzend, de diplomatieke betrekkingen bleven koel, de Belgische omwenteling werd over 't algemeen veroordeeld. Niettemin ontstond ook positieve belangstelling voor België. Industriëlen,

vooral uit het Rijnland, zagen in België een mogelijke handelspartner, in welk verband de spoorweg Antwerpen-Keulen aanlokkelijk bleek. Ook een aantal kranten brak een lans voor toenadering. Inspirerend werkten daarbij niet alleen economische, maar ook politieke overwegingen, gelet op de Frans-Duitse rivaliteit inzake België. Dit land oefende anderdeels aantrekkingskracht uit als liberale monarchie, waar het constitutionele regime ook de ontplooiing van de R.-K. Kerk mogelijk maakte (in welk verband aan de Keulse bisschops crisis 1837-'38 een paragraaf wordt gewijd). Tenslotte ontloek bij een aantal filologen en publicisten belangstelling voor de Vlaamse Beweging, die men zag als het ontwaken van een Germaanse volksstam, als een strijd van het 'Volkstum' tegen de verfransing. Op de achtergrond van de pangermaanse stroming stond een aanhechtingsstreven, direct cultureel gericht en meer verwijderd ook politiek. Zulk streven was omgekeerd de flaminganten echter vreemd: zij wensten, vanuit een Belgischgezinde ideologie, alleen steun in hun anti-Franse actie.

Gedurende de jaren 1839-1844, behandeld in het tweede hoofdstuk, viel een Belgisch-Duitse toenadering te constateren. Al was de nieuwe Staat nu ook de jure erkend, toch bleven de Duitse hoven gereserveerd. De vrees van de Duitse Bond, dat België een satelliet van Frankrijk zou zijn, verdween niet onmiddellijk. Anderdeels bracht 1840 in Duitsland een keerpunt in het politieke klimaat. Het zwaartepunt schoof van de Duitse Bond weg, naar Pruisen en het Zollverein toe. De bourgeoisie streefde naar industriële expansie, die door de regeringen moest worden bevorderd. Van Pruisen verwachtte ze, in dat perspectief, een nationale en liberale politiek. Tegenover Frankrijk, de concurrent die om een analoge expansie bekommerd was, groeide aldus van Duitse zijde een grotere wervingsactie t.o.v. België. Daaruit resulteerde het handelsverdrag van 1 september 1844. Zoals in het derde hoofdstuk wordt aangetoond, leidde dat echter niet tot een intensivering van de handelsbetrekkingen. Vooral de houding van de Pruisische regering bracht mee dat de mogelijkheden, in 1844 geopend, niet werden te baat genomen, terwijl de Belgische regering aan haar kant niet bij het Zollverein wilde aanleunen; ze zocht in de Duitse relaties alleen -wat meer armslag t.o.v. de Zuiderbuur.

Intussen was de economisch-politieke toenadering uit de eerste jaren '40 vergezeld gegaan van nauwere culturele betrekkingen; deze worden in het derde hoofdstuk behandeld. De Duitse belangstelling voor de Vlaamse kwestie groeide sterk aan, maar ze gold niet die kwestie in se. Een precieze voorstelling van de stand van zaken in België had men in Duitsland veelal niet. Wel steeg de geestdrift voor wat men begroette als het opleven van een Germaans element, in het raam van de grote Germaanse wedergeboorte onder Duitse leiding. Bij een aantal belangstellenden liep het literair-filologische element samen met het commerciële en politieke. Sommigen gingen zeer ver inzake germanisering, maar begrepen niet waar het de flaminganten om te doen was. Dergelijke tendensen hadden intussen in Vlaanderen geen succes. De vlaamsgezinden toonden een opvallende onbekendheid met de Duitse cultuur, zochten tegenover Frankrijk wel culturele aansluiting bij het 'Germaanse broedervolk', maar wezen pangermanisme af. Dat bracht mee dat, ondanks het Zangverbond, de Vlaams-Duitse betrekkingen reeds vóór 1848 sterk waren verflauwd. Van Vlaamse zijde waren die betrekkingen overigens steeds de zaak van een aantal individuen gebleven.

De betekenis van het jaar 1848, dat België internationale waardering bracht omdat het geen revolutie meemaakte, wordt in hoofdstuk iv onderzocht. In het parlement te Frankfurt kwam de idee tot inlijving van België (en Nederland) bij het te stichten Rijk, al of niet via een federatie met het Rijnland, tot uiting. De mislukking van de eenheidsbeweging en de zege van de reactionaire krachten vielen voor België positief uit. Voor de Vlaamse

Beweging hadden de gebeurtenissen in Duitsland weinig of niets te betekenen. Men constateert overigens dat, hoewel de verbindingen niet geheel werden verbroken, het streven naar nauwe Vlaams-Duitse samenwerking na 1848 nog zeer weinig weerklank vond.

In de 'Schlussbetrachtung' geeft schrijver een bondige schets van de ontwikkeling na 1848 en een verklarende typering van de verschijnselen uit de Duitse Vormärz. Omdat men er de conclusies van het onderzoek niet gesynthetiseerd vindt, heb ik ze hierboven in grote trekken samengevat.

Het voorwerp van dat onderzoek was niet geheel nieuw: bepaalde onderdelen van de stof waren reeds vrij goed bekend en talrijke publikaties stonden ter beschikking. Dat houdt in dat de verdiensten van de auteur hoofdzakelijk liggen op het terrein van de synthese. Het werk steunt overigens meer op literatuur en uitgegeven bronnen dan op archivalia. De ruime stof werd in haar geheel uitstekend verwerkt. Het synthetisch vermogen van de schrijver blijkt overigens ook uit diverse onderdelen en uit rake beschrijvingen. Vooral verdienstelijk is het bij elkaar brengen van twee geledingen: de Duitse en de Vlaamse belangstelling. Deze laatste lijkt me, qua inhoud en betekenis, minder goed weergegeven dan de eerste, maar ze wordt nu veel duidelijker, door ze in te schakelen in het grotere geheel dat tot hertoe ontbrak. Van de Duitse belangstellingsmotieven krijgt men een uitstekend beeld, terwijl schrijver ook over andere aangelegenheden verhelderende bladzijden op zijn actief neemt. Aan de hand van het bronnenonderzoek dat ik destijds zelf heb verricht, ben ik ervan overtuigd dat men de hier gegeven globale voorstelling van de ontwikkeling der Belgisch-Duitse en Vlaams-Duitse verhoudingen volledig kan bijtreden. Zowel van Duitse als van Vlaamse zijde werd over die relaties zeer veel tendentius geschreven. In het hier besproken werk waardeert men dan ook des te meer de zin voor nuancering en objectiviteit.

Waar ik aanstipte dat de behandeling van de Vlaamse opinie relatief minder geslaagd is, mag hetzelfde worden gezegd met betrekking tot de Belgische situaties in 't algemeen, die ik overigens beter kan beoordelen dan de Duitse. In concreto heb ik daarbij het oog op talrijke detailfouten: te weinig bekendheid met personen die ter sprake worden gebracht, verkeerde typering van perssituaties of individuele kranten, onnauwkeurige voorstellingen, te sterke veralgemeningen. Dat schrijver met meer zorg had kunnen werken, blijkt o.m. uit de bibliografie, die qua inhoud en vorm vele tekorten vertoont. Bij de lectuur van het boek werd ik vaak gestoord door technische fouten: te weinig verwijzingen naar de bronnen, de manier waarop daarheen wordt verwezen, of waarop teksten worden geciteerd. Een gelukkige omstandigheid ligt in de uitstekende taal, wat de verspreiding van dit belangrijke werk buiten het Nederlandse taalgebied zal vergemakkelijken.

M. DE VROEDE

H.J. SCHEFFER, *November 1918. Journaal van een revolutie die niet doorging*. Uitgeverij de Arbeiderspers, Amsterdam, 1968. 312 blz. f 16,50.

De adjunct-hoofdredacteur van het Rotterdams Nieuwsblad heeft de gebeurtenissen van de veelbewogen novemberweek van 1918 tot onderwerp gemaakt van een vlot geschreven, goed leesbare, maar ook wel gefundeerde en doordachte studie. Hiermee is nieuw licht geworpen op een van de meest dramatische episoden uit de Nederlandse geschiedenis van de 20e eeuw, waarvan tot dusver veel onopgehelderd bleef en waarvan de volledige toedracht ook na het verschijnen van Scheffers boek zeker nog niet vaststaat. De auteur heeft zich in het verloop van de voorvallen in de week van 9 tot 17 november verdiept aan